

Catalan physicians' contributions to medicine: a historical view through eponyms

Ressenya del llibre d'Elena Guardiola i Josep-E. Baños. Catalan physicians' contributions to medicine: a historical view through eponyms. Barcelona: Dr. Antoni Esteve Foundation; 2021. 338 p. ISBN 978-84-947204-9-9. <https://www.esteve.org/ca/libros/catalan-physicians-contributions-to-medicine-a-historical-view-through-eponyms/?d>

Lluís Guerrero i Sala

Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. Barcelona; Revista *Gimbernat*. Barcelona.

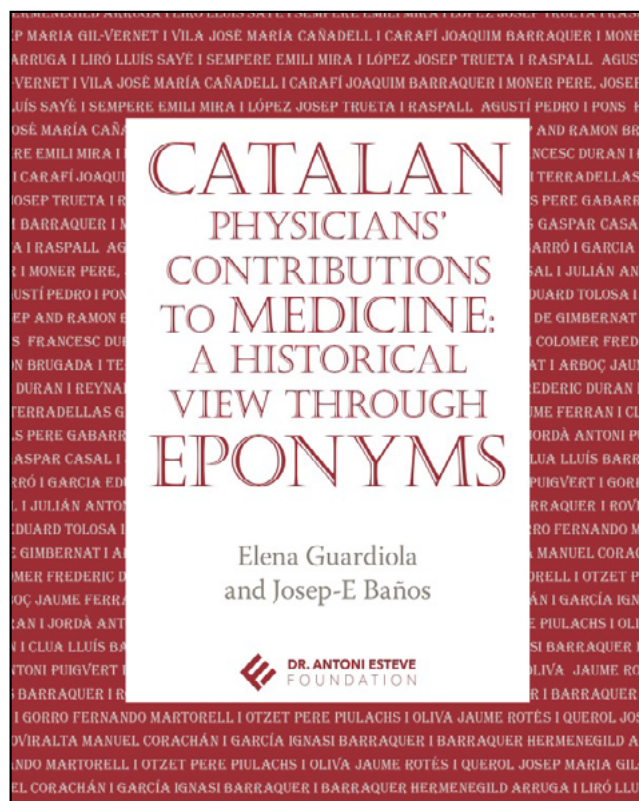
A l'hora de presentar un llibre, un bibliòfil que li ret culte no pot iniciar els seus comentaris sense una descripció prèvia de l'objecte, del llibre en si mateix, per la qual cosa i encara que pugui sorprendre al lector, primer exposaré les característiques d'un volum de 20 x 24 cm, un format gens convencional com correspon a l'obra, de 338 pàgines agrupades en 17 plec de 5 fulls cadascun, de paper estucat de 80 grams, amb enquadernació cosida i encolada a l'americana, amb cobertes en rústica plastificada, de disseny sobri, tan acadèmic com elegant, amb llom a la llatina i l'interior imprès a color, amb el text no justificat. És un tom que destaca d'entre els habituals i ens permet intuir que conté un tresor.

Editat per la Fundació Dr. Antoni Esteve, disposa de les garanties d'aquesta entitat, dels autors i d'un tema de màxim interès.

Escrit i publicat en anglès, el títol *Catalan physicians' contributions to medicine: a historical view through eponyms* el traduïm com *Contribucions dels metges catalans a la medicina: una visió històrica a través dels epònims*.

Els coneixements que enclou són el fruit de la llarga trajectòria investigadora dels autors, que encuriolats per aquest tema quasi inèdit a Catalunya han abocat estudis individualitzats a la secció "Sense amnèsia" de la revista *Annals de Medicina*, de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears, entre finals dels anys noranta del segle passat i el moment present.

Aquests articles els van dur a un segon projecte, l'edició de tres volums de la sèrie *Eponímia mèdica catalana* en el marc de l'obra cultural de la Fundació Dr. Antoni Esteve, entre els anys 2004 i 2016, que han esdevingut els referents d'aquest tema en el llarg camí cap a l'exhaustivitat. Aquesta col·lecció resta oberta i de ben segur s'enriquirà amb nous toms.

Tant els articles dels *Annals de Medicina* com els volums de l'*Eponímia* s'han publicat en la nostra llengua nacional i, en bona part, hom en pot disposar tant en paper com en versió digital (actualment els *Annals* solament s'editen en format digital). Aquests treballs són a bastament consultats i el seu prestigi els ha fet ben coneguts; els estudiosos hi estan ben familiaritzats.

La importància d'aquesta trajectòria i la seva repercussió a la cultura científica i la general del país demanaven un altre pas. Malgrat la globalització del coneixement i les traduccions automàtiques a Internet, els catalans d'avui publiquen molts articles en anglès però ben pocs llibres en aquesta *lingua franca*. L'obra que ara tractem no només trenca aquesta barrera de l'àmbit llatí, sinó que és una *opera magna* de l'eponímia catalana pensada per al món. Un pas decisiu per a la nostra història de la medicina.

Editar un tema d'interès cabdal en anglès, amb un suport de gran qualitat i pensant en la globalitat del coneixement, és un gran encert i la millor iniciativa per a situar a l'aparador de l'excel·lència un text que comprèn el període dels darrers 300 anys, des de la Il·lustració fins avui.

La història de la medicina sol tractar episodis, personatges, institucions, descobriments, epidèmies, malalties i remeis, etc., que susciten l'atenció cap al nostre país i estimulen a través dels repositoris consultes esparses des de diversos llocs del món. És difícil amidar la petja catalana en la història de la ciència mèdica mundial mitjançant aquestes consultes i les publicacions circumstancials, malgrat la possibilitat de comptabilitzar-les a Google. Actualment s'avalua la importància d'una aportació científica per la seva aparició en revistes indexades, pels diversos factors d'impacte i bibliometries diverses que no són aplicables a l'anàlisi de la transcendència històrica.

La historiografia permet abordar genèricament el pes de la cultura mèdica d'un país entre la ciència mèdica universal, però, possiblement, el nombre i la qualitat dels epònims en són la clau de volta. Hem trobat diverses definicions del mot epònim, que tenen en comú que una persona dona el seu nom a un element amb el qual se la relaciona; pot ser mèdic, de ciències naturals, un aspecte cultural o de qualsevol altra naturalesa. Que la ciència vinculi el nom d'un metge a un detall científic o assistencial és, potser, el major dels privilegis, una deixa per a les generacions posteriors que ultrapassa l'epistemologia i l'heurística.

Els epònims poden referir-se a qualsevol caire de les ciències mèdiques, tant de les bàsiques com de la medicina, la cirurgia i la terapèutica. Tots tenen un valor neutre i equiparable; no segueixen una escala d'importància. Tal vegada la diferència entre ells només rau en el renom assolit pel personatge —en vida o *post mortem*— i el grau d'obsolescència del motiu de l'epònim: és ben evident que la denominació d'un relleu anatòmic o d'una espècie biològica poden ser més indelebles que el nom d'una tècnica o instrument sotmesos a constant evolució. Tot i amb això, tots fan palès el mèrit de la recerca i la innovació desenvolupades per un metge i són un actiu cultural català.

Molts metges referenciats en aquest llibre són molt coneguts per la majoria de lectors, altres no tant i també calia recordar-los en una obra que es caracteritza per una rigorosa sistemàtica expositiva en què res no és sobrer, amb la descripció del que motiva l'epònim, la biografia del metge a qui correspon, les il·lustracions ajustades a la informació i, en cada cas, una bibliografia destinada tant als erudits com als investigadors.

Alguns metges actuals recordaran haver après el primer epònim ja en el primer any d'estudi de la carrera; altres més enllà o en el curs de l'especialització. D'alguns pot ser que en tinguin la primera notícia però coneixen bé el

context en què van sorgir. Això també explica que els autors de l'obra n'hagin trobat alguns fàcilment, altres després de llargues prospeccions i, en alguna ocasió, hi hagi intervingut la serendipitat.

El cos del llibre és un florilegi d'epònims i d'autors que consta de 23 capítols. El primer, sobre Gaspar Casal, correspon als segles XVII-XVIII, un altre als XVIII-XIX, dotze són metges d'entre els segles XIX i XX, quatre del segle XX i cinc d'entre el XX i l'actualitat. La darrera de les referències és compartida pels tres germans Brugada. *Avant la lettre* hi trobem una breu presentació de la Fundació Dr. Antoni Esteve, un prefaci, una introducció i un capítol del tot imprescindible, amb un llistat de 63 epònims, quaranta més dels que es desenvolupen a l'obra; també hi ha un llistat amb nom geogràfic català i un darrer, amb 18 entrades, que corresponen a noms científics no mèdics.

Dels 23 explicats a l'obra, deu pertanyen al camp de la medicina i tretze al de la cirurgia, un equilibri quasi perfecte entre les antigues professions assistencials. Els autors dediquen a cadascun entre 8 i 16 pàgines, en funció de l'abundor de les fonts documentals i dels requeriments expositius. Els deu epònims mèdics fan referència a malalties, síndromes, signes, tests, elements fisiològics, mètodes i vacunes. Els tretze quirúrgics n'inclouen un d'anatomia, un altre sobre una malaltia, tres de síndromes, un de tipus de lesió, dos de signes, onze tècniques i tres d'instruments; alguns cirurgians donen nom a més d'un element.

Tot és objecte d'un estudi minuciós i concís, que resulta de consulta àgil i de lectura fàcil en la seva integritat. Cadascuna de les 23 entrades s'inicia amb l'epònim —o més d'un— i la seva descripció succincta, seguida d'una biografia d'extensió variable i d'un apartat en què es desenvolupa cada epònim amb un major detall; d'aquesta manera, el lector pot optar per una informació en format de diccionari o bé, poc després, per la pròpia d'una enciclopèdia mèdica. La informació general està estructurada de forma que hom pot accedir a la imprescindible o a la detallada, amb la mateixa agilitat.

Al final del llibre, els índexs onomàstic i temàtic, juntament amb l'explicació de cada il·lustració, clouen el contingut. La metodologia expositiva, acompanyada d'una excel·lent maquetació, permeten intuir que els autors s'han documentat en profunditat consultant les eponímies publicades en països diversos i n'han escrit una que neix de les idees personals i de les experiències acumulades.

Aquesta obra corona l'etapa més madura dels autors en el camp de recerca a la qual han dedicat una bona part de la seva vida. Només dos investigadors amb moltes qualitats personals i molt nivell intel·lectual serien capaços de traçar una trajectòria com la seva a l'encaix d'epònims mèdics catalans.

La Dra. Elena Guardiola i Pereira és llicenciada en Medicina i Cirurgia, especialista en Medicina del Treball

per la Universitat de Barcelona i doctora en Medicina per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Posteriorment es dedica a l'edició biomèdica i a la documentació científica. Fa estades diverses a l'estranger i s'especialitza en redacció, documentació i informació mèdica a Amèrica i Europa. Dedicada molts anys a la redacció científica i a la documentació a la indústria farmacèutica, ho compatibilitza amb l'activitat docent a bona part de les universitats i centres de recerca de Catalunya. Ha publicat més de 400 articles, diversos llibres i capítols d'obres conjuntes. Revisora de manuscrits de revistes nacionals i internacionals, consultora lingüística i d'estil, col·laboradora del TERMCAT i el DEMCAT, forma part del Cens d'Escriptors i Traductors Catalans. Consagrada a la història de la medicina catalana i a les relacions entre medicina, literatura i art, actualment és membre corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya i forma part del Consell de Redacció de *Gimbernat. Revista d'Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut*.

El Dr. Josep-Eladi Baños i Díez és llicenciat en Medicina i Cirurgia per la UAB, graduat en Anestesiologia i Reanimació i en Medicina de la Indústria Farmacèutica, i especialista en Farmacologia clínica. Doctorat en Medicina per la UAB amb premi extraordinari, du a terme estades pre- i postdoctorals en diverses universitats d'Europa i Amèrica. És professor titular de la UAB entre els anys 1993 i 2002 i de la Universitat Pompeu Fabra (UPF) del 2002 al 2011. Simultàniament col·labora en tasques educatives d'universitats europees i americanes, exercint de docent associat de la Johns Hopkins. Catedràtic de la UPF del 2011 al 2018. Catedràtic de Farmacologia Clínica de la Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya (UVic – UCC) des del 2019. Exerceix diversos càrrecs directius universitaris, entre els quals el de vicedegà i vicerector a la UPF i ara és rector de la UVic – UCC, des de gener de 2019. A la seva labor docent suma una intensa activitat investiga-

dora, essent coinventor de 5 patents i havent publicat més de 700 treballs d'índole diversa, entre llibres, monografies, capítols de llibre, articles i altres. Al llarg de la seva trajectòria ha rebut premis i distincions. A més de dedicar-se a l'activitat acadèmica citada, també és un investigador de les humanitats mèdiques i, molt en especial, de la història de la medicina. Actualment és acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya i forma part del Consell Assessor de *Gimbernat. Revista d'Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut*.

Aquest llibre ha estat editat per la Fundació Dr. Antoni Esteve, una entitat que du el nom d'un dels savis de la nissaga farmacèutica Esteve que es va comprometre molt amb la societat del seu temps. La seva obra va passar a mans dels seu fill, Dr. Josep Esteve, un personatge admirable i fidel continuador de l'obra dels seus antecessors; actualment la gestió de la Fundació la du a terme el Dr. Antoni Esteve i Cruella, el net, que du a l'ADN el carisma familiar i desenvolupa una gran activitat amb el suport del seu equip dirigit pel Dr. Fèlix Bosch. La Fundació Dr. Antoni Esteve dedica el seu potencial a donar suport en l'àmbit de la farmacoteràpia i a aspectes de la medicina i la farmacologia; patrocina cursos, trobades científiques i premis i promou tota classe de publicacions, entre les quals cal destacar ara les d'història de la medicina i eponímia. En aquest camp, la Fundació fa una feina insubstituïble.

Sense dubte, aquesta que ara veu la llum és l'obra capital de l'eponímia mèdica catalana oberta al món. Això no vol dir que siguem a la fi de la recerca d'eponímics de metges catalans, ja que els autors continuen una línia de recerca que difícilment trobarà el punt final.

Per finalitzar aquesta ressenya, només cal felicitar uns autors de tant prestigi i un editor excepcional pel resultat aconseguit. Així mateix, cal convidar tothom no només a llegir, sinó també a tenir a mà aquest volum, indispensable a les nostres lleixes.